

DE VISIE VAN DE BELG OP KLIMAATVERANDERING

Een overzicht van de resultaten van de European Social Survey (ESS) 2016.

LAURA JACOBS, CELINE WUYTS & GEERT LOOSVELDT

De European Social Survey (ESS) wordt sinds 2002 elke twee jaar georganiseerd in een groot aantal Europese landen. België heeft deelgenomen aan alle ESS rondes.

De ESS vragenlijst bestaat uit een aantal vragen die in elke ronde worden gesteld en een aantal vragen rond een specifiek thema. In 2016 werd de achtste ronde van de ESS georganiseerd en werden de Belgische respondenten onder andere in detail bevraagd over klimaatverandering. In dit rapport geven we een overzicht van de belangrijkste resultaten voor België wat betreft de houding tegenover klimaat en energie.

Inleiding

Klimaatverandering vormt vandaag de dag een actueel politiek thema. Al geruime tijd groeit het besef over de toekomst van onze planeet en de noodzaak om zorg te dragen voor het milieu. De opwarming van de aarde betreft de vaststelling door klimaatwetenschappers dat de gemiddelde temperatuur op aarde al een aantal decennia significant stijgt (IPCC, 2014). De opwarming van de aarde brengt allerlei ingrijpende veranderingen met zich mee voor de mens en milieu (World Bank Group, 2014). Zo bestaan er risico's op een stijging van de zeespiegel, toename van droogte en van hittegolven, het smelten van de ijskappen, gletsjers en landijs, evenals de toename van extreme natuurverschijnselen (zoals grote hoeveelheden neerslag).

Er woedt een academisch en politiek debat over de klimaatverandering, de oorzaken ervan en de interventies die nodig zijn om klimaatverandering te beperken. Een (beperkt) gedeelte van de bevolking staat eerder sceptisch over het empirisch bewijs voor de klimaatverandering. Deze sceptici geloven niet dat klimaatverandering werkelijk aan de gang is, of minimaliseren alvast het belang ervan. Daarnaast is er ook een discussie over de oorzaken van de klimaatverandering. Valt de opwarming van de aarde, zoals de meeste wetenschappers suggereren (zie het meest recente [rapport](#) van de World Meteorological Organization), te wijten aan menselijke factoren of is het een onvermijdelijk natuurlijk proces waar de mens weinig tot geen invloed op uitoefent? Dit debat wekt enige controverse op (Hegerl et al., 2007), zoals recent werd geïllustreerd door de opzegging van het klimaatakkoord van Parijs door Amerikaanse president Donald Trump. De ene visie luidt dat de opwarming van de aarde vooral veroorzaakt wordt door een stijging in de uitstoot van broeikasgassen (zoals koolstofdioxide en methaan) naar de atmosfeer, wat een rechtstreeks gevolg zou zijn van menselijke activiteiten zoals de verbranding van fossiele brandstoffen, ontbossing en een aantal andere industriële en agrarische werkzaamheden. Een tegengestelde visie luidt echter dat de klimaatverandering helemaal niet in de hand worden gewerkt door menselijke activiteit: sommigen geloven dat natuurlijke processen de doorslaggevende factor zijn. Het meest recente rapport door de World Meteorological Organization stelt echter dat er meer en meer bewijzen zijn dat menselijke activiteiten, met name de verbranding van fossiele brandstoffen en diens uitstoot in de atmosfeer, de voornaamste oorzaken zijn voor de opwarming van de aarde. Deze visie wordt ook bevestigd door het recente klimaatrapport door Amerikaanse overheidsinstellingen dat onomwonden stelt dat menselijke activiteiten de dominante oorzaak vormt van de geobserveerde veranderingen in het klimaat.

Hoewel deze discussie ook vandaag de dag nog actueel is, heeft de opwarming van de aarde evenwel geleid tot politieke actie en samenwerking. Het allereerste verdrag waarbij diverse landen samenwerken om de opwarming van de aarde aan banden te leggen dateert van 1992. Deze samenwerking gebeurde in het kader van de Verenigde Naties. Nadien volgden er nog een reeks klimaatverdragen, zoals het Kyoto-Protocol (1997) en het Verdrag van Parijs (2015). De onderhandelingen legden een aantal politieke spanningen en meningsverschillen bloot en gaven aanleiding tot een aantal tegengestelde visies. De beslissing om de uitstoot van broeikasgassen te reduceren heeft immers een economische weerslag, wat niet zelden heeft geleid tot grote onenigheid over de verdeling van de inspanningen.

Kortom: klimaatverandering betreft een thema dat vele mensen beroert en menig politieke debatten voedt, zoals discussies over het al dan niet opwekken van hernieuwbare energie, het belasten van fossiele brandstoffen, het subsidiëren van zonne- en windenergie, het sluiten van kerncentrales, het invoeren van emissiereducties, en het verlagen van de ecologische voetafdruk. In dit rapport gaan we, op basis van een analyse van de Belgische gegevens van de European Social Survey (ESS) voor 2016 de houding van de Belgen tegenover klimaat en klimaatverandering na. De centrale doelstelling van het rapport bestaat erin om de belangrijkste patronen in de publieke opinie over klimaat te beschrijven op basis van een bevraging van een representatieve steekproef uit de Belgische bevolking.

Over de European Social Survey (ESS)

De ESS is een grootschalige vergelijkende studie die bij burgers uit meer dan 20 Europese landen peilt naar hun houding tegenover allerlei politieke, economische en maatschappelijke thema's. De ESS wordt internationaal geprezen als een prestigieuze cross-nationale studie naar de publieke opinie in Europa, die gebruik maakt van representatieve steekproeven en een hoge methodologische standaard hanteert (meer info op <http://www.europeansocialsurvey.org/>). De ESS wordt sinds 2002 elke twee jaar uitgevoerd. Het doel is om de ontwikkeling van de publieke opinie in Europa over verschillende thema's over een langlopende periode te bestuderen. België heeft tot nu toe deelgenomen aan alle acht rondes. In België gebeurt de selectie van respondenten als volgt: er wordt uit het Belgische Rijksregister een toevalssteekproef genomen die representatief is voor alle personen vanaf 15 jaar die wonen in private huishoudens in België, ongeacht nationaliteit, burgerschap of taal. In totaal worden er per ronde 1700 tot 1900 Belgen bevroegd. **TABEL 1** toont het aantal Belgen die deelnamen aan de verschillende rondes, waarbij vooral de gegevens voor ESS ronde 8 (2016) voor dit rapport van belang zijn. De dataverzameling voor ronde 8 vond plaats eind 2016, begin 2017.

TABEL 1. Overzicht aantal respondenten in ESS rondes.

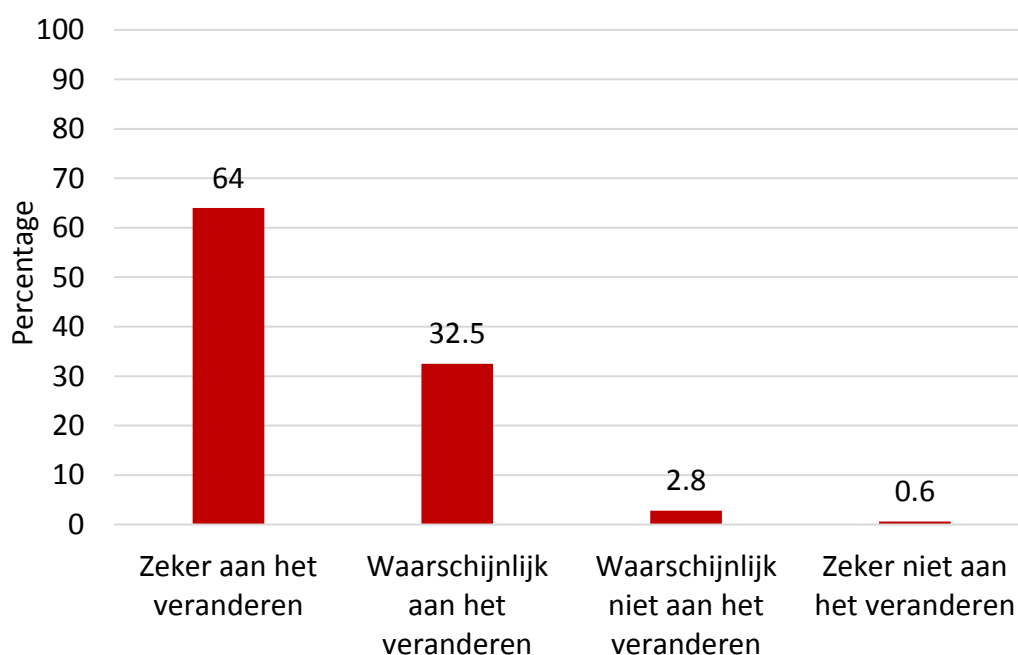
ESS-ronde	Aantal bevroegde Belgen	Response rate
Ronde 1 (2002)	1899	59.2%
Ronde 2 (2004)	1778	61.4%
Ronde 3 (2006)	1798	61.1%
Ronde 4 (2008)	1760	58.9%
Ronde 5 (2010)	1704	53.4%
Ronde 6 (2012)	1869	58.7%
Ronde 7 (2014)	1769	57.0%
Ronde 8 (2016)	1766	56.8%

De ESS maakt gebruik van face-to-face interviews die gemiddeld een uur duren. De ESS-vragenlijst bevat een aantal vaste vragen die bij iedere ronde opnieuw worden gesteld. Bovendien wordt in elke ESS ronde in twee thematische modules meer in detail ingegaan op een aantal actuele en relevante thema's. In de ESS-bevraging van 2016 (ronde 8) werd –naast een specifieke module die peilde naar attitudes tegenover herverdeling– een specifieke module over energie, klimaat en klimaatverandering opgenomen. Deze module bevatte een groot aantal vragen met als doel de houding van Europese burgers tegenover klimaatverandering in detail te bestuderen op basis van een representatieve steekproef van de bevolking. We focussen op deze module in dit rapport. Er werd gebruik gemaakt van een post-stratificatiegewicht voor de resultaten. Meer info over de steekproeftrekking, response rates en de dataverzameling kan worden teruggevonden in de procesevaluatie van ESS ronde 8 (België) op de [website](http://www.europeansocialsurvey.org) van het Centre for Survey Methodology en op de ESS website: <http://www.europeansocialsurvey.org>.

Geloof in klimaatverandering en bezorgdheid

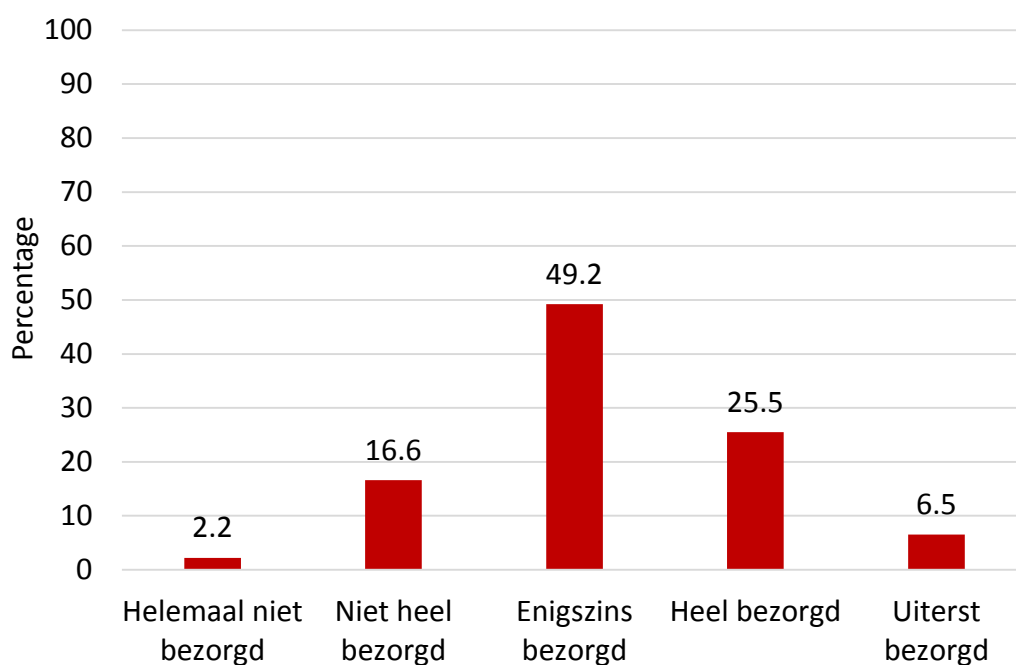
We beginnen met een algemene vraag die peilt naar het geloof in klimaatverandering. Alle respondenten werden gevraagd de volgende vraag te beantwoorden: “Denkt u dat het klimaat aan het veranderen is?” De antwoordschaal liep van een score van 1 (‘zeker aan het veranderen’) tot een score van 4 (‘zeker niet aan het veranderen’). Uit **FIGUUR 1** blijkt dat de meeste Belgen geloven in klimaatverandering: ongeveer 65 procent is zeker van dat er een klimaatverandering plaatsvindt, en nog eens 32 procent denkt dat dit waarschijnlijk het geval is. Het percentage mensen die geen geloof hechten aan de verandering van het klimaat is zeer klein. Het geloof dat klimaatverandering een realiteit is blijkt, bij wijze van conclusie, dan ook zeer ingeburgerd in België.

FIGUUR 1. ‘Denkt u dat het klimaat aan het veranderen is?’

De meeste Belgen geloven in klimaatverandering, maar liggen ze er ook van wakker? In een volgende stap werd aan de deelnemers gevraagd hoe bezorgd ze zijn om klimaatverandering. **FIGUUR 2** maakt duidelijk dat er wel enige bezorgdheid bestaat over de klimaatverandering, maar dat de groep mensen die heel erg en uiterst bezorgd zijn al bij al beperkt blijft (ongeveer 30 procent van de bevroegden). Bijna de helft van de mensen geven aan dat klimaatverandering enigszins leidt tot bezorgdheid, en nemen hierbij dan ook een gemiddelde positie in. Slechts zeer weinig mensen, ongeveer 2 procent, maken zich helemaal geen zorgen over de klimaatverandering. Op basis van deze eerste twee vragen lijkt het zo te zijn dat er wel nagenoeg consensus bestaat over het feit dat klimaatverandering reëel is, en dat dit voor de meeste mensen aanleiding geeft tot enige, maar geen grote, bezorgdheid. Later in dit rapport gaan we nog dieper in op het verband tussen bezorgdheid over klimaatverandering en een aantal sociodemografische achtergrondkenmerken, zoals leeftijd, geslacht en opleiding.

FIGUUR 2. *‘Hoe bezorgd bent u over de klimaatverandering?’*

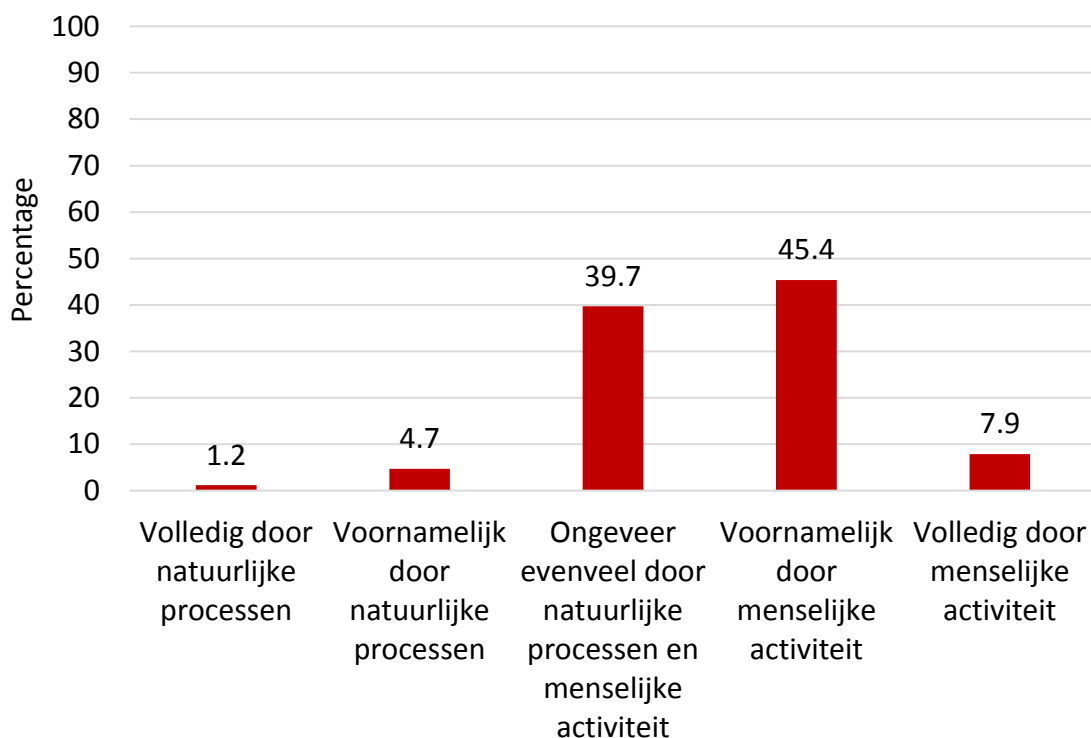

De oorzaken van klimaatverandering

Er bestaat in sommige landen nog steeds grote discussie over de diverse oorzaken van de klimaatverandering: hierbij staan vaak zij die wijzen op de rol van menselijke activiteit tegenover zij die het belang van natuurlijke processen benadrukken. De Belgen werden gevraagd waardoor volgens hen de klimaatverandering veroorzaakt wordt: door menselijke activiteit, natuurlijke processen of beide. **FIGUUR 3** geeft een overzicht van de resultaten. Hieruit blijkt dat de respondenten een grote rol toeschrijven aan de rol van de mens in het veroorzaken van de opwarming van de aarde, hoewel ook het aantal mensen die een gedeelde verantwoordelijkheid

van zowel mens als natuur benadrukken eveneens hoog is: iets meer dan de helft (53.9 procent) denkt in totaal dat voornamelijk of enkel mensen de verantwoordelijkheid dragen, terwijl 40 procent een rol ziet voor zowel mens en natuur. Het percentage Belgen dat enkel natuurlijke fenomenen beschouwen als oorzaak zijn echter nagenoeg verwaarloosbaar. De idee dat menselijke activiteiten mede aan de basis liggen van de klimaatverandering wordt dan ook ruim gedeeld door de Belgische bevolking.

FIGUUR 3. *‘Denkt u dat klimaatverandering veroorzaakt wordt door natuurlijke processen, menselijke activiteit of beiden?’*

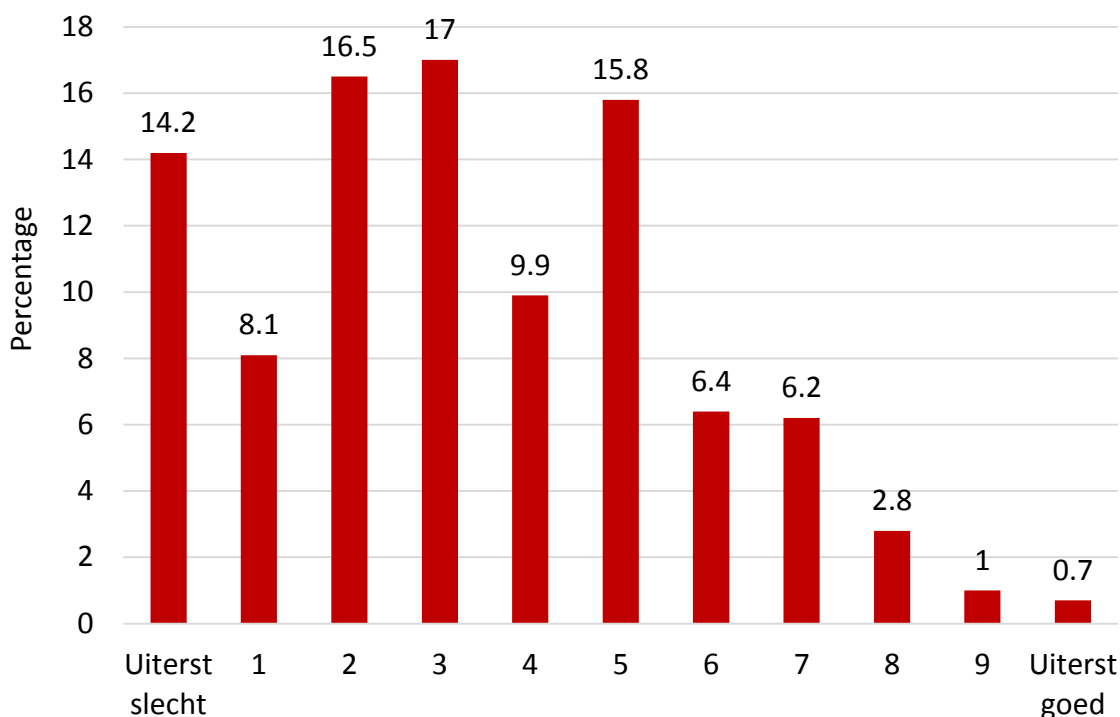

Inschatting van de gevolgen

Vervolgens werd aan de respondenten gevraagd om een evaluatie te geven van de invloed van de klimaatverandering op mensen over de hele wereld. Meer bepaald werd nagegaan of de deelnemers de gevolgen eerder positief dan wel negatief inschatten. Dit werd gemeten op een 11-puntenschaal van 0 ('uiterst negatief') tot 10 ('uiterst positief'). Zoals te verwachten was blijkt uit de gemiddelde score van 3.33 dat vele Belgen de gevolgen van klimaatverandering negatief inschat. **FIGUUR 4** geeft dit grafisch weer. Slechts een erg klein, quasi verwaarloosbaar aantal mensen geven aan dat er positieve gevolgen van de klimaatverandering zijn.

Klimaatverandering blijkt met andere woorden wel degelijk te worden beschouwd als een kwestie die negatieve gevolgen heeft.

FIGUUR 4. *‘Hoe goed of slecht denkt u dat de invloed van klimaatverandering zal zijn op mensen over de hele wereld?’*

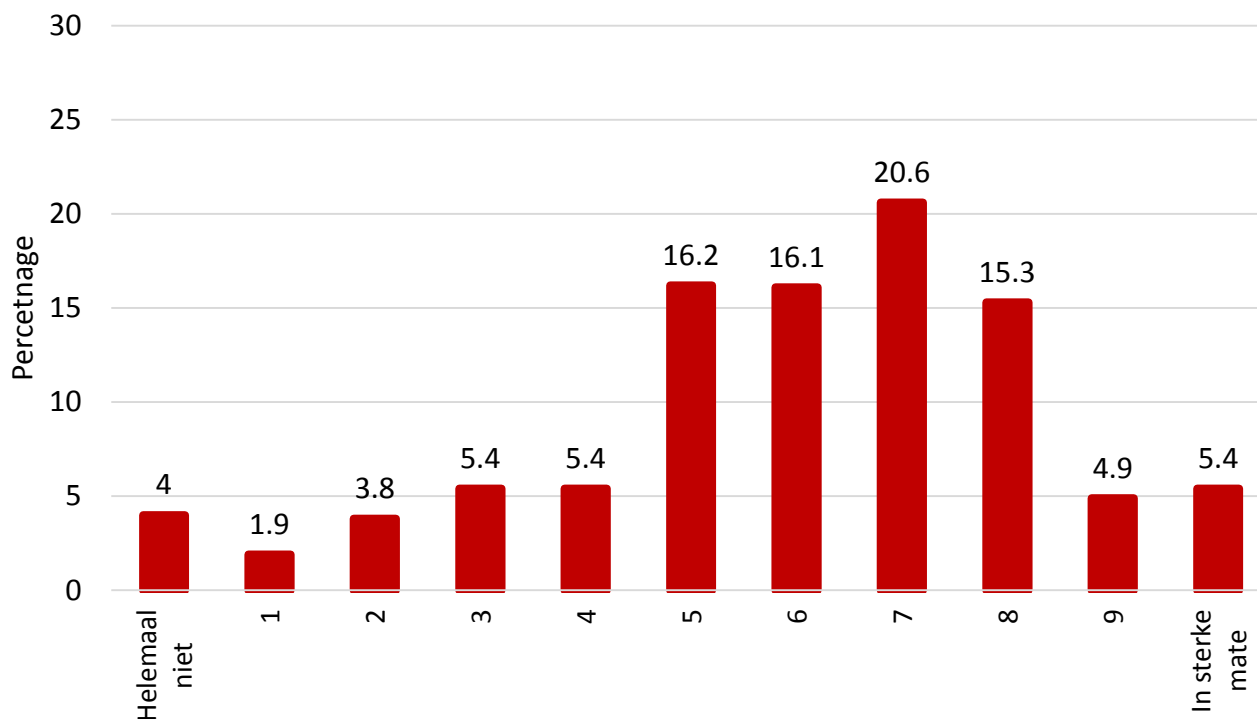

Persoonlijke verantwoordelijkheid

Het erkennen van klimaatverandering als relevant maatschappelijk probleem vormt één zaak, en menselijke activiteiten aanduiden als belangrijke oorzaak is al een stap verder. Wat met eigen verantwoordelijkheid? Vinden de bevroagden dat ze persoonlijk een verantwoordelijkheid dragen om een bijdrage te leveren om klimaatverandering te verminderen?

Respondenten werden gepeild naar hun visie op hun eigen verantwoordelijkheid. Ze werden gevraagd op een 11-puntenschaal, gaande van 0 ('ik voel me helemaal niet verantwoordelijk') tot 10 ('ik voel me erg verantwoordelijk') aan te geven in welke mate ze zich persoonlijk aangesproken voelden om iets aan de klimaatverandering te doen. De gemiddelde score bedraagt 5.98: dit toont aan dat, naast de consensus dat klimaatverandering wel degelijk bestaat en een probleem is dat veroorzaakt wordt door menselijke activiteiten, de Belgen zich gemiddeld licht verantwoordelijk voelen om zelf actie te ondernemen. Daarbij ziet de Belg de opwarming van de aarde niet alleen als een collectieve verantwoordheid van de maatschappij in z'n geheel, maar ook als een individuele verantwoordelijkheid, al voelt zo'n 20 procent van de respondnten zich weinig tot niet persoonlijk verantwoordelijk. We stellen bij deze resultaten meer spreiding vast, vergeleken met de vorige vragen, waar de consensus iets groter was. **FIGUUR 5** geeft een overzicht.

FIGUUR 5. *‘In welke mate voelt u zich persoonlijk verantwoordelijk om te proberen klimaatverandering te verminderen?’*

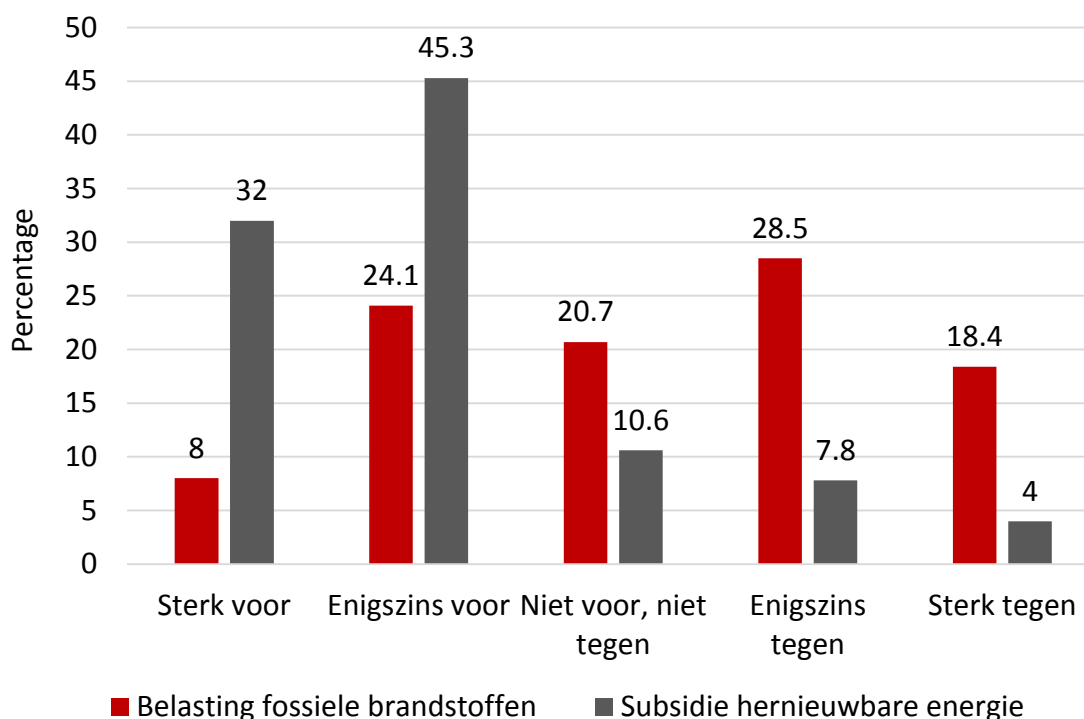

Steun voor beleidsmaatregelen

De Belgen werden ook gevraagd naar hun steun voor specifieke beleidsmaatregelen die gebruikt kunnen worden als strategie om de klimaatverandering tegen te gaan. Meer bepaald focussen we enerzijds op de steun voor belastingen op fossiele brandstoffen en anderzijds op steun voor subsidies voor hernieuwbare energie. Beiden kunnen worden gezien als een instrument om de uitstoot van broeikasgassen –en dus de opwarming van de aarde– tegen te gaan.

De resultaten zijn interessant. De gemiddelde Belg blijkt geen grote voorstander van extra belastingen op fossiele brandstoffen, maar staat wel open voor subsidies. Dat blijkt uit **FIGUUR 5**, die de verdeling van de percentages weergeeft. Ongeveer een derde van de Belgen, 32.3 procent, geeft aan lichte of sterke steun te verlenen aan het belasten van fossiele brandstoffen, terwijl het verlenen van subsidies voor hernieuwbare energie op de goedkeuring van 77.5 procent van de bevroegde Belgen kan rekenen. Het aantal mensen die sterk en matig gekant zijn tegen een belasting op fossiele Belgen overstijgt met 46.7 procent zelfs de voorstanders. Dit resultaat hoeft niet te verbazen. De Belgen blijken eerder voorstander van het belonen van goed gedrag (subsidie) dan het bestraffen van negatief gedrag (gebruik van fossiele brandstoffen).

FIGUUR 5. *‘In welke mate bent u voor of tegen de volgende beleidsmaatregelen in België om klimaatsverandering te verminderen’: ‘belastingen op fossiele brandstoffen’ en ‘subsidies voor hernieuwbare energie.’*

Achtergrondkenmerken

Tot nu toe bekeken we enkel gemiddeldes en percentages voor de gehele bevolking. Sociodemografische kenmerken, zoals leeftijd, opleiding, en geslacht, maar ook politieke ideologie en andere politieke attitudes kunnen een grote invloed uitoefenen op hoe mensen denken over bepaalde onderwerpen. Daarom wordt nagegaan hoe deze kenmerken verband houden met hoe burgers in België denken over klimaatverandering. We doen dit eerst voor de drie kenmerken afzonderlijk. Vervolgens gaan we na of de gevonden verbanden overeind blijven nadat we gecontroleerd hebben voor het effect van de andere kenmerken.

Wat leeftijd betreft kunnen we een eenduidige conclusie trekken. We hebben de bevolking opgesplitst in drie grote leeftijdscategorieën: jong (< 30), middelbaar (30-64) en oud (> 65). Daarna werd de houding tegenover klimaatverandering nagegaan. Meer bepaald werd onderzocht hoe bezorgd de verschillende categorieën waren over klimaatverandering. Het verschil tussen leeftijdscategorieën is significant. Jongeren en mensen van middelbare leeftijd zijn gemiddeld bezorgder over de klimaatverandering. Dit geldt in veel mindere mate voor ouderen. Jongeren ($M = 3.22$; $SD = 0.79$) en mensen van gemiddelde leeftijd ($M = 3.23$; $SD = 0.86$) verschillen significant van ouderen ($M = 2.99$, $SD = 0.90$); $t(761) = 3.66$, $p < 0.001$, $t(1351) = 4.43$, $p < 0.001$. Het verschil tussen jonge mensen en mensen van gemiddelde leeftijd is niet significant, $t(1378) = -0.24$, $p = 0.813$. Deze resultaten zijn mogelijk te verklaren door het feit dat voor jonge mensen de toekomst

van de planeet en de lange termijn belangrijker is dan voor oudere mensen. Er is met andere woorden een verschil in tijdsperspectief.

Wat betreft geslacht stellen we kleine verschillen vast. Vrouwen ($M = 3.21$, $SD = 0.86$) zijn lichtjes bezorgder over klimaatverandering vergeleken met mannen ($M = 3.13$, $SD = 0.86$) al is dit verschil net niet significant; $t(1746) = -1.91$, $p = 0.056$.

Ook de rol van opleiding werd onderzocht: hiertoe werd er gewerkt met drie categorieën die verwijzen naar het hoogste diploma dat iemand heeft behaald (geen diploma of lager onderwijs, secundair onderwijs of hoger onderwijs). Mensen met een hoger opleidingsniveau blijken bezorgder over de klimaatverandering dan mensen met een lager opleidingsniveau. De verschillen blijken behoorlijk groot, groter dan het verschil tussen de seksen en leeftijdscategorieën. Het meest bezorgd over de klimaatverandering zijn de mensen met een diploma hoger onderwijs ($M = 3.32$, $SD = 0.85$), gevolgd door mensen met een diploma middelbaar onderwijs ($M = 3.13$, $SD = 0.84$) en tot slot mensen zonder diploma of een diploma van het basisonderwijs ($M = 2.87$, $SD = 0.90$). De verschillen zijn significant. Mensen zonder diploma of diploma basisonderwijs verschillen significant van mensen met een diploma middelbaar onderwijs; $t(1118) = -3.65$, $p < 0.001$, en van mensen met een diploma hoger onderwijs; $t(794) = -5.99$, $p < 0.001$. Daarnaast verschillen mensen met een diploma middelbaar onderwijs ook significant van mensen met een diploma van het hoger onderwijs; $t(1578) = -4.30$, $p < 0.001$.

Verder bekeken we de rol van politieke ideologie. Dit doen we op twee manieren: we bekijken de rol van de links-recht oriëntatie en het verband met gestemd te hebben op een groene partij, Ecolo en Groen. Wat de rol van links-rechts oriëntatie betreft, volgden we de volgende strategie. We deelden de respondenten op in drie grote groepen: mensen die zichzelf als links beschouwen (score van 0, 1 of 2 op een schaal van 0 tot 10), mensen met een centrum oriëntatie (score tussen 3 en 7) en mensen die zichzelf als rechts beschouwen (score van 8, 9 of 10). Linkse respondenten blijken bezorgder te zijn over het klimaat ($M = 3.44$, $SD = 1.05$) dan mensen die zich als rechts beschouwen ($M = 3.09$, $SD = 0.79$). Dit verschil is significant; $t(335) = 3.38$, $p < 0.001$. Linkse respondenten zijn ook significant bezorgder over klimaatverandering dan mensen met een centrum politieke oriëntatie ($M = 3.17$, $SD = 0.83$); $t(1522) = 3.89$, $p < 0.001$. Voorts vergelijken we mensen die tijdens de vorige parlementsverkiezingen op een van de groene partijen hebben gestemd met mensen die dat niet hebben gedaan. Vlamingen die hebben gestemd op Groen ($M = 3.86$, $SD = 0.80$) blijken, zoals we zouden verwachten, bezorgder over klimaatverandering vergeleken met mensen die dat niet hebben gedaan ($M = 3.17$, $SD = 0.85$). Dit verschil is ook significant; $t(909) = -6.93$, $p < 0.001$. Ook Walen die hebben gestemd op Ecolo ($M = 3.63$, $SD = 0.84$) blijken bezorgder over klimaatverandering vergeleken met mensen die dat niet hebben gedaan ($M = 3.12$, $SD = 0.85$). Dit verschil is eveneens significant; $t(468) = -4.26$, $p < 0.001$.

We stellen eveneens bivariate verschillen vast voor de mate van politieke interesse. Zo blijkt duidelijk dat mensen die aangeven erg sterk in politiek geïnteresseerd te zijn veel bezorgder te zijn over het klimaat ($M = 3.66$, $SD = 0.91$) dan zij die aangeven totaal niet in politiek geïnteresseerd te zijn ($M = 2.85$, $SD = 0.96$). Deze verschillen zijn significant; $t(482) = -9.29$, $p < 0.001$.

Tot nu toe bekeken we het verband tussen de achtergrondkenmerken en de bezorgdheid over klimaatverandering afzonderlijk. In een volgende stap onderzoeken we of de bevindingen overeind blijven wanneer we het verband tussen deze achtergrondkenmerken en de bezorgdheid

over de klimaatverandering tegelijkertijd bestuderen. Dit gebeurt via een regressieanalyse. Een regressieanalyse gaat na in welke mate we bepaalde kenmerken (de afhankelijke variabele) beter kunnen verklaren (of voorspellen) aan de hand van kennis over meerdere andere kenmerken (onafhankelijke variabelen). In het geval van dit rapport proberen we na te gaan welke factoren verband houden met de bezorgdheid over het klimaat. Naast leeftijd, geslacht en het aantal jaren voltijdse scholing nemen we daarbij een aantal andere kenmerken op die in de vakliteratuur worden genoemd als een verklaring voor bezorgdheid omtrent klimaatverandering en milieu, zoals de mate van politieke interesse, en politieke ideologie (meer bepaald of men voor een milieubewuste/groene partij heeft gestemd). **TABEL 2** toont een gedetailleerd overzicht van de meting van de afhankelijke en onafhankelijke variabelen.

TABEL 3 geeft een overzicht van de resultaten. Een kort woordje uitleg hierbij. De tabel bevat in de kolom 'Verklaarde variantie', de variantie in de houding die verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen. De verklaarde variantie geeft een indicatie van verklaringskracht van de opgenomen kenmerken: een hogere verklaarde variantie wijst op een beter model. We stellen vast dat ongeveer elf procent van de variantie van de bezorgdheid over het klimaat verklaard wordt. Verder bevat de tabel ook voor elke onafhankelijke variabele in het model de zogenaamde regressiecoëfficiënt. Deze coëfficiënt drukt uit wat de verandering is in de bezorgdheid over het klimaat als de onafhankelijke variabele wijzigt met een eenheid (onder controle voor de andere variabelen). Voor de interpretatie van de coëfficiënten geldt dat een positieve waarde (hoger dan nul) wijst op meer bezorgdheid omtrent het klimaat als het kenmerk toeneemt, en een negatieve waarde (lager dan nul) op minder bezorgdheid over het klimaat. De coëfficiënten of waarden voor de kenmerken zijn gestandaardiseerd. Dit betekent dat ze met elkaar kunnen worden vergeleken: hoe groter de coëfficiënt, hoe sterker het effect. De sterretjes, tot slot, wijzen op het significantieniveau en geven aan of de verkregen resultaten statistisch significant zijn, of niet. We hanteren hierbij een betrouwbaarheidsniveau van 95 procent. Bij deze coëfficiënten werd de invloed van de andere kenmerken in het model weggewerkt.

Met deze informatie kunnen we de gegevens in **TABEL 3** interpreteren. We stellen vast dat in feite bijna alle bivariate verbanden in de regressie, waar voor allerlei kwesties tegelijkertijd wordt gecontroleerd, worden bevestigd. Mensen met een hogere politieke interesse ($\beta = 0.220, p < 0.001$) zijn bezorgder over de klimaatverandering, hetzelfde geldt mensen met een diploma hoger onderwijs vergeleken met mensen zonder diploma of met een diploma basisonderwijs, al is het verschil niet significant ($\beta = 0,074, p = 0.171$). Oudere mensen zijn inderdaad minder bezorgd over de klimaatverandering ($\beta = -0.115, p < 0.001$) vergeleken met jongere mensen, hetzelfde geldt voor mensen met een rechtser politieke voorkeur ($\beta = -0.069, p = 0.013$). Tot slot zijn ook respondenten die bij de vorige parlementsverkiezingen gestemd hebben voor de politieke partijen Groen! ($\beta = 0.143, p < 0.000$) of Ecolo ($\beta = 0.083, p = 0.002$) bezorgder over klimaatverandering.

We kunnen de sterkte van de waarden vergelijken: politieke interesse en een voorkeur voor Groen! blijken voor bezorgdheid over het klimaat de meest doorslaggevende kenmerken te zijn, gevolgd door een stemvoorkeur voor Ecolo, politieke ideologie, en leeftijd.

TABEL 2. *Meting van de afhankelijke en onafhankelijke variabelen in de regressieanalyse.*

Afhankelijke variabele	Vraagstelling	Categorieën
Bezorgdheid over de klimaatverandering	Hoe bezorgd bent u over klimaatverandering?	0 = 'helemaal niet bezorgd' tot 5 = 'heel erg bezorgd'
Onafhankelijke variabelen	Vraagstelling	Categorieën
Geslacht	Wat is het geslacht van de respondent?	1 = 'man, 2 = 'vrouw'
Leeftijd	Wat is de leeftijd?	In jaren (continu)
Hoogst behaalde diploma	Geen diploma of basisonderwijs,	0 = 'neen', 1 = 'ja'
	Middelbaar onderwijs	0 = 'neen', 1 = 'ja'
	Hoger onderwijs	0 = 'neen', 1 = 'ja'
Politieke interesse	Hoe geïnteresseerd bent u in politiek?	1 = 'helemaal niet geïnteresseerd tot 4 = 'heel erg geïnteresseerd'
Rechts	In de politiek wordt soms gesproken over "'links" en "rechts". Waar zou u zich op deze schaal plaatsen?	0 = 'links' tot 10 = 'rechts'
Stem Groen!	Heeft u bij de vorige parlementsverkiezingen op de partij Groen! gestemd?	0 = 'neen', 1 = 'ja'
Stem Ecolo	Heeft u in bij de vorige parlementsverkiezingen op de partij Ecolo gestemd?	0 = 'neen', 1 = 'ja'

TABEL 3. *Het verband tussen bezorgdheid over het klimaat en achtergrondkenmerken.*

	B	SD	Beta	<i>p</i>
Constante	2.880***	0.158		0.000
Politieke interesse	0.220***	0.028	0.223	0.000
Geslacht	0.051	0.047	0.030	0.275
Middelbaar onderwijs diploma	0.074	0.089	0.043	0.405
Hoger onderwijs diploma	0.130	0.095	0.074	0.171
Leeftijd (in jaren)	-0.006***	0.001	-0,115	0.000
Links-rechts oriëntatie	-0.029*	0.012	-0,069	0.013
Stem Groen!	0.515***	0.100	0.143	0.000
Stem Ecolo	0.347**	0.113	0.083	0.002
R ²	0.075			

Besluit

In deze bijdrage vormde de voornaamste doelstelling het in kaart brengen van de visie van de Belgische bevolking op klimaat en klimaatverandering. Dit werd onderzocht aan de hand van een analyse van de gegevens van de meest recente ronde van de European Social Survey (ESS). In die ronde die in 2016 werd georganiseerd werd een specifieke module opgenomen over het klimaat.

De respondenten betwisten niet dat klimaatverandering een belangrijke kwestie is: een overgrote meerderheid van de respondenten gelooft effectief dat de opwarming van de aarde plaatsvindt. Toch wil dit niet zeggen dat ze er erg van wakker liggen. Ondanks het feit dat het geloof in klimaatverandering vrij sterk is in België, bezorgt dit de respondenten over het algemeen geen grote kopzorgen. Ongeveer de helft van de bevroagden blijkt enigszins bezorgd, en het aantal mensen die aangeven heel of zelfs uiterst bezorgd te zijn blijft beperkt.

Ondanks de grote consensus over de klimaatverandering, blijkt de visie van de oorzaak van klimaatverandering genuanceerd. Toch gaat het grootste deel van de respondenten akkoord dat menselijke activiteit, al dan niet samen met natuurlijke processen, aan de basis liggen van de klimaatverandering. Hierbij wordt menselijke activiteit als een belangrijke oorzaak van de opwarming van de aarde via de uitstoot van schadelijke gassen in de atmosfeer expliciet erkend. Respondenten voelen zich daarnaast verantwoordelijk als individu om iets te doen aan de klimaatverandering, al is er hier meer variatie. De respondenten voelen zichzelf in redelijke mate persoonlijk verantwoordelijk.

De respondenten ziet de gevolgen van de klimaatverandering wel somber in: op de vraag of de klimaatverandering over het algemeen negatieve dan wel positieve gevolgen met zich meeneemt benadrukken slechts weinig respondenten de positieve gevolgen. De overgrote meerderheid benadrukt de nefaste gevolgen van de opwarming van de aarde.

Wat de steun voor specifieke beleidsmaatregelen betreft om klimaatverandering te stoppen of te verminderen tonen de respondenten zich eerder voorstander van subsidies van hernieuwbare energie. De meeste respondenten voelen hier wel wat voor, terwijl er minder steun is voor het belasten van fossiele brandstoffen. Hieruit blijkt dat respondenten het wel eens zijn over de probleemdefinitie van klimaatverandering, maar minder geneigd zijn om maatregelen te steunen waardoor ze zelf aan voordelen moeten inboeten, zoals belastingen.

Tot slot werd het verband tussen bezorgdheid over klimaatverandering en een aantal relevante achtergrondkenmerken nagegaan. Over het algemeen blijken vooral jongeren en hoogopgeleiden bezorgd zijn over de klimaatverandering, net als mensen met een grote politieke interesse. Het hoeft ook niet te verbazen dat respondenten met een linkse(re) politieke voorkeur en mensen die op de partijen Groen! of Ecolo hebben gestemd bij de vorige parlementsverkiezingen meer bezorgd zijn over klimaatverandering.

Bij wijze van algemene conclusie kan worden gesteld dat de houding van de Belgische respondenten over klimaatverandering zich laat kenmerken door een aantal paradoxen.

Ondanks het feit dat de respondenten zich wel degelijk bewust zijn van de risico's die de opwarming van de aarde met zich meebrengt en erkennen dat menselijke activiteiten een grote verantwoordelijkheid dragen, geven de meeste respondenten aan enigszins bezorgd te zijn. Daarnaast zien de respondenten zichzelf als deels persoonlijk verantwoordelijk, maar zijn ze minder bereid om zelf in te leveren in de strijd tegen klimaatverandering.

Contact

Het ESS onderzoek in België wordt voorbereid, uitgevoerd en gevaloriseerd door het Centre for Survey Methodology (KU Leuven) voor Vlaanderen en het Centre d'Etude de l'Opinion (Université de Liège) voor Wallonië.

De ESS documentatie en datasets zijn vrij toegankelijk voor iedereen, mits registratie. Alle gegevens zijn verzameld op de volgende website:

<http://www.europeansocialsurvey.org/>